

Arkadiusz Ćwikliński

Rozumienie przez uczniów pojęć kluczowych dla nauczania papieskiego: "cywilizacja miłości" i "kultura śmierci"

Język - Szkoła - Religia 1, 73-84

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ROZUMIENIE PRZEZ UCZNIÓW POJĘĆ KLUCZO- WYCH DLA NAUCZANIA PAPIESKIEGO: „CYWILIZACJA MIŁOŚCI” I „KULTURA ŚMIERCI”

Wychowanie w duchu wiary, które Kościół realizuje między innymi poprzez działalność katechetyczną, ma za zadanie doprowadzić do osobowego spotkania osób, do zażyłości, komunii człowieka z Bogiem. Jej istotą są osobowe relacje z Bogiem, które człowiek wyraża swymi postawami¹. Katecheta staje więc przed zadaniem trudnym i odpowiedzialnym, ponieważ jego działania mają pomóc młodemu człowiekowi wejść w dorosłe życie, osiągnąć to, co psychologowie nazywają dojrzałością psychiczną. Drogą do osiągnięcia owej dojrzałości będzie niewątpliwie studiowanie wraz z uczniami *Pisma Świętego* oraz nauki Kościoła, w tym zaś zakresie niewątpliwym autorytetem jawi się Papież Polak Jan Paweł II. Jego dzieła (fragmenty, oczywiście) stały się trwałym elementem programów katechetycznych na różnych etapach kształcenia.

Do przyjęcia i zrozumienia trudnych tekstów biblijnych i może jeszcze trudniejszych teologicznych trzeba jednak uczniów przygotować, aby zapobiec spełnieniu się słów Ewangelisty: „Do każdego, kto słucha słowa o królestwie, a nie rozumie [go], przychodzi Zły i porywa to, co zasiane jest w jego sercu”². Świadomość tego skłoniła mnie do podjęcia badań, które miały na celu sprawdzenie, czy młodzież z klas maturalnych jest w stanie samodzielnie zrozumieć nauczanie Jana Pawła II. Jest to zagadnienie niezwykle istotne, ponieważ większość młodych ludzi po ukończeniu szkoły średniej kontakt z nauczaniem Kościoła ogranicza do

¹ Z. Marek SJ, *Kształtowanie chrześcijańskich postaw i przekonań*, [w:] *Jestem świadkiem Chrystusa. Podręcznik metodyczny do religii dla III klasy liceum oraz IV klasy technikum*, red. ks. A. Hajduk SJ, s. A. Walulik CFSN, WAM, Kraków 2004, s. 1.

² Mt 13, 19, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2000, s.1304.

niedzielnym mszy św., a jedynym sposobem na rozwijanie duchowości staje się samodzielna lektura, a przecież okres kształtowania światopoglądu, dojrzałego systemu wartości jeszcze nie jest w tym czasie zakończony. Trzeba więc dołożyć wszelkich starań, by kończący szkołę byli dobrymi czytelnikami, to znaczy, by czytali szybko, krytycznie, z pełnym zrozumieniem, by czytanie było czynnością przez nich cenioną³.

Do badań wykorzystano fragment listu Jana Pawła II skierowanego do rodzin⁴ z okazji obchodzonego w Kościele Roku Rodziny. Tekst wybrano ze względu na jego walory wychowawcze – uświadamia on, które wartości są najważniejsze, a także doskonale, bo w sposób stosunkowo prosty, ujawnia zagrożenia współczesnego świata. Treść przesłania Papieża Polaka koresponduje również z treściami programowymi przewidzianymi dla klas maturalnych⁵.

W badaniach wzięło udział czterdziestu uczniów ze szkół średnich (publicznej, katolickiej i prywatnej katolickiej) w wieku od 17 do 19 lat. Badanie przeprowadzono w dwóch etapach. W pierwszym etapie (przed zapoznaniem się z fragmentem listu Jana Pawła II) badani mieli za zadanie własnymi słowami wyjaśnić często cytowane sformułowanie **cywilizacja miłości**. Przeznaczono na tę część 20 minut. W drugim etapie każdy uczeń, po samodzielnym przeczytaniu wskazanego fragmentu nauk papieskich, miał zdefiniować (na podstawie przeczytanego fragmentu) pojęcia: **cywilizacja**, **miłość**, **rodzina**, **cywilizacja miłości**, **cierpienie**, **kultura śmierci**, a następnie wyjaśnić, dlaczego według Papieża najważniejszym miejscem budowania cywilizacji miłości jest rodzina. Część druga trwała 100 minut⁶.

Z analizy wypowiedzi zawartych w pierwszym arkuszu wynika, że większość (87,5%) badanych intuicyjnie rozumie intencje Jana Pawła II. Odpowiedzi można podzielić na dwie grupy: część pisze o zadaniach stojących przed ludźmi mającymi tworzyć cywilizację miłości, część zaś charakteryzuje świat, w którym taka cywilizacja już istnieje. Należy zauważyć, że różnica dotyczy tylko warstwy językowej (bardzo zresztą niedoskonalej), ponieważ w obu grupach znajdujemy te same słowa-klucze:

³ Za R. Pawłowska, *Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Gdańsk 1993, s. 6.

⁴ *List do Rodzin Ojca Świętego Jana Pawła II*, pkt. 13, Poznań 1994, s. 40-45.

⁵ por. Program edukacji religijnej dla III klasy liceum i IV klasy technikum, nr programu AZ-4-01/1.

⁶ Przykładowy formularz testu w załączeniu.

➤ **miłość** (kochanie, dzielenie się miłością, miłowanie się) – pojęcie to wystąpiło we wszystkich odpowiedziach, jednak bez próby wyjaśnienia, co oznacza;

➤ **dobro** (dobro powszechne, dobrze siebie traktować) – pojawiło się kilkakrotnie, także bez wyjaśnień;

➤ **nauka Chrystusa** – wystąpiło dwukrotnie, bez wyjaśnień.

Uczniowie nie starają się wyjaśniać pojęć abstrakcyjnych, być może uważają, że mają one charakter aksjomatów, sądzą, że każdy wie, co kryje się pod użytymi pojęciami. Uwagę zwraca w wypowiedziach zawartych w arkuszu pierwszym nie tylko ogólnikowość, ale także stylistyka. W języku codziennym młodzieży nie można raczej spotkać sformułowań: *mamy się miłować, mamy czynić dobro, ludzie zjednoczeni poprzez miłość* itp. Są to zwroty zasłyszane podczas kazań, na lekcjach religii, w końcu występujące w pieśniach religijnych. Ich obecność może nasuwać przypuszczenie, że materia, z którą podczas badań zetknęli się uczniowie, jest im obca lub brakuje im własnych środków językowych, by mówić o sprawach tak poważnych.

Poniżej przytaczam przykładowe wypowiedzi badanych.

cywilizacja miłości – zadanie	cywilizacja miłości – typ społeczności
<p><i>Głównym zadaniem jest kochanie i dzielenie się miłością z innymi. Przez miłość mamy czynić dobro i stawać się lepszymi.</i></p> <p>Cywilizacja miłości oznacza, że mamy się wzajemnie miłować, dobrze siebie traktować.</p> <p>Cywilizację miłości budują ludzie, którzy zachowują naukę Chrystusa i ją realizują w imię miłości, dobra i powszechnego szczęścia i pokoju.</p> <p>Cywilizacja miłości dąży do tego, by na świecie panował pokój i nie zabrakło miłości. XXI wiek ma być wiekiem miłosierdzia.</p>	<p>Cywilizacja miłości jest to świat, w którym ludzie kochają się niezależnie od wszystkiego.</p> <p>Cywilizacja miłości to zespół ludzi wzajemnie sobie pomagających, mogących na siebie liczyć, opierających swoje życie na dekalogu wiary.</p> <p>Cywilizacja miłości jest to grupa ludzi, którzy są ze sobą zjednoczeni poprzez miłość rodzicielską oraz pomiędzy rodzeństwem.</p>

Pozostali badani (12,5%) nie udzielili odpowiedzi lub odpowiedzieli zupełnie niepoprawnie:

brak odpowiedzi	odpowieź niepoprawna
<p><i>Nie wiem.</i> <i>Nie potrafię odpowiedzieć na to pytanie.</i> <i>Dokładnie trudno określić mi, co to sformułowanie znaczy, ponieważ Papież pisze trudnym, filozoficznym językiem.</i> <i>Cywilizacja miłości jest to sformułowanie trudne do opisania.</i></p>	<p><i>Cywilizacja miłości to nasza ludzka populacja.</i></p>

Ponieważ w kolejnym etapie badań uczniowie mieli samodzielnie przeczytać wskazany fragment listu Jana Pawła II, a następnie zbudować definicje pojęć użytych w tym liście (definicje te miały ujawnić, w jakim stopniu młodzi ludzie rozumieją naukę Papieża), przygotowane zostały materiały mające stanowić punkt odniesienia dla uczniowskich wypowiedzi:

<p>cywilizacja</p>	<p>wyraz pochodzi od <i>civis – obywatel</i>, podkreśla polityczny wymiar bytowania każdego człowieka; głębszy sens związany z pojęciem <i>kultura</i>; cywilizacja to rzeczywistość tworzona przez człowieka we wszystkich jej przejawach – materialnych i duchowych;</p>
<p>miłość</p>	<p>postawa nakierowana na drugą osobę; pragnienie dobra drugiej osoby; dar; najwyższe powołanie człowieka, zadanie dzielenia się z drugą osobą tym, co uznajemy za dobre bez oczekiwania na odpłatę; u podstaw tej postawy leży całkowite zaufanie Bogu, oddanie się Mu; radość;</p>

rodzina	wspólnota ludzi (związanych pokrewieństwem); pierwsza droga Kościoła żyjącego w świecie, tzn. miejsce, w którym człowiek uczy się miłości, ufności wobec Boga, poczucia wyjątkowości własnej istoty (stworzonej na obraz i podobieństwo Boga);
cywilizacja miłości	budowanie rzeczywistości ludzkiej w oparciu o Boga i Jego miłość; zadanie człowieka; potrzeba zakorzeniona w sercu każdego człowieka; świat, w którym jednostka doświadcza poczucia wyjątkowości, wartości, istnieje obdarzona szacunkiem od poczęcia po naturalną śmierć i w każdej chwili może oczekiwać pomocy od innych istot ludzkich;
cierpienie	uczucie płynące z poczucia zagrożenia, straty, zagubienia; rodzi się, gdy człowiek nie doświadcza pomocy od innych, traktowany jest przedmiotowo, służy innym do zaspokojenia ich egoistycznych potrzeb;
kultura śmierci	antycywilizacja miłości; kultura, w której liczy się egoistycznie pojęte dobro jednostki; nieliczenie się z prawdą; w dziedzinie poznania – agnostycyzm (w najlepszym razie), w dziedzinie moralności – utylitaryzm; nieliczenie się z podstawowym prawem człowieka do życia, zwłaszcza w momentach, gdy jest on najbardziej bezbronny (aborcja, eutanazja); pochwała niszczenia pod pozorem niesienia ulgi w cierpieniu; uprzedmiotowienie człowieka; rzeczywistość oparta na kłamstwie, pozbawiona Boga.

Oczywiście w pracach uczniów nie musiały pojawić się wszystkie informacje, jednak czytający powinni byli przynajmniej podjąć próbę tłumaczenia wskazanych pojęć. Poniższe zestawienie (tabele i diagramy) ilustrują poziom rozumienia omówionych wyżej pojęć:

cywilizacja	<u>dwa znaczenia – polityczne i humanistyczne</u> (definicje poprawne, choć nie w pełni samodzielne)	8
	byt	21
	dorobek duchowy	20
	ludzie	15
	znaczenie polityczne (wspólnota obywateli jednego państwa)	9
	znaczenie humanistyczne (wspólnota ludzi żyjących w oparciu o zasady miłości wzajemnej)	6
miłość	cytat (trudno stwierdzić, czy jego wybór jest wynikiem rozumienia pojęcia, czy wyrazem bezradności wobec zadania)	17
	obdarzenie uczuciem	33
	Bóg zaufanie	35 29
rodzina	centrum cywilizacji miłości	23
	<u>podstawa życia</u>	24
cywilizacja miłości	<u>rodzina i rodzicielstwo</u>	5
	slogan (np. właściwa cywilizacja; taka, jaka powinna być)	14
	cytat (trudno stwierdzić, czy jego wybór jest wynikiem rozumienia pojęcia, czy wyrazem bezradności wobec zadania)	15
kultura śmierci	człowiek chory jest nieużyteczny	12
	ciężar	14
	cytat (trudno stwierdzić, czy jego wybór jest wynikiem rozumienia pojęcia, czy wyrazem bezradności wobec zadania)	10
cierpienie	ból fizyczny	25
	ból psychiczny	23

Oto przykładowe odpowiedzi uczniów.

Cywilizacja:

Dwa znaczenia – polityczne i humanistyczne:

Pochodzi od „civis” – obywatel, który podkreśla wymiar polityczny bytowania człowieka, ma także sens humanistyczny, to duchowość i moralność człowieka.

W wymiarze politycznym pochodzi ona od słowa, które oznacza „obywatel” i dotyczy bytu człowieka, powiązany z polityką. Natomiast głębiej w wyrażeniu humanistycznym cywilizacja należy do nas samych, przez sferę duchową i moralną: głosi, że zostaliśmy stworzeni na podobieństwo Boże i otrzymaliśmy z rąk Bożych zadanie, które dotyczyło stworzenia świata na swój obraz.

W wymiarze politycznym pochodzi od słowa, które oznacza obywatel. Chodzi tu o byt ludzi, powiązany z polityką. Natomiast głębiej to należy ona do nas samych, przez naszą sferę duchową i moralną, że Bóg stworzył nas na swoje podobieństwo, byśmy Mu służyli. – Społeczeństwo, grupa ludzi wzajemnie ze sobą współistniejących i współtworzących cywilizację. Cywil jest drzewem, które posiadając wiele gałęzi musi pozostać zdrowe, aby właściwie funkcjonować.

Cywilizację tworzą wszyscy ludzie. Ma dwa wyraźne określenia. Polityczny, który nie jest tak ważny jak drugi – humanistyczny. Tworzymy cywilizację na obraz Boga, mamy wolną wolę i tworzymy na ziemi wszystko dzięki miłości Boga.

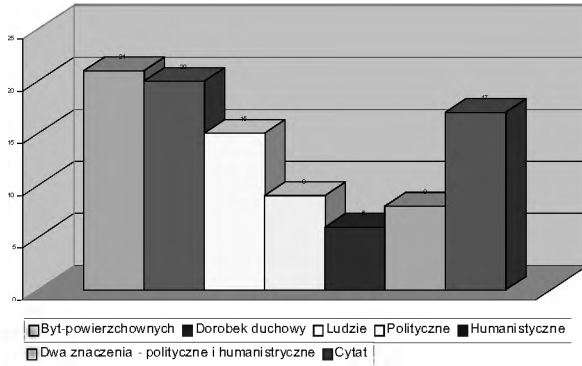
Cytat:

Jest odpowiednikiem słowa kultura.

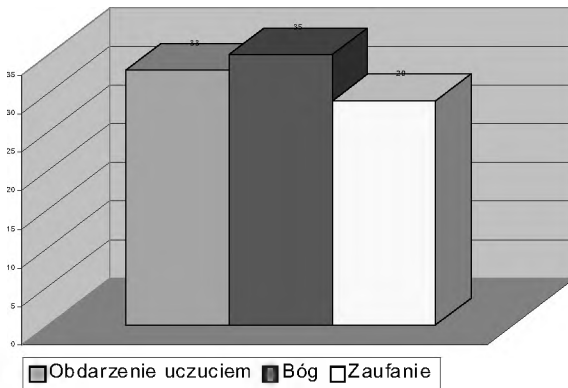
Wymiar polityczny bytowania każdego człowieka

Odpowiada za duchowość i moralność człowieka.

Cywilizacja – przedstawienie graficzne:



Miłość – przedstawienie graficzne:



Rodzina:

Centrum:

Rodzina jest centrum i sercem cywilizacji miłości.

Są to ludzie związani ze sobą nie tylko więzami krwi, ale także dzięki miłości, jaką się darzą. Jest ona sercem cywilizacji miłości.

Jest najważniejszą częścią cywilizacji miłości, to właśnie w niej człowiek uczy się kochać, szanować, miłować, jest ona centrum i sercem cywilizacji miłości.

Podstawa:

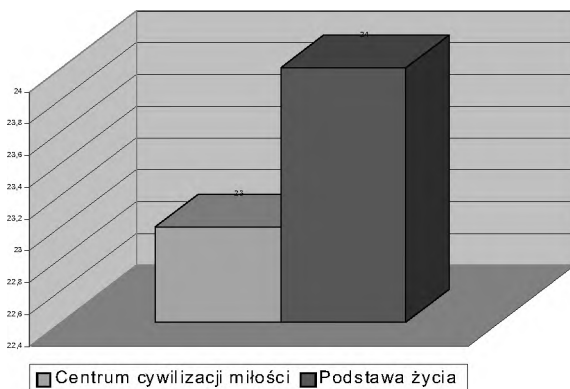
Podstawowa komórka społeczeństwa.

Rodzina to podstawowa komórka społeczeństwa, jednak bez żywego pokarmu – Chrystusa – ta komórka będzie psuć się od wewnątrz i od zewnątrz, czyli nastąpi jej wykorzenie z cywilizacji.

Podstawowa komórka społeczeństwa, osoby, na które zawsze można liczyć i w których ma się duchowe oparcie.

Podstawowa jednostka społeczeństwa, która dzięki miłości ma poznać prawdę o sobie samej.

Rodzina jest ważnym elementem cywilizacji, jest ona bardzo wrażliwa na różne zagrożenia, jest podstawową komórką.

Rodzina – przedstawienie graficzne:**Cywilizacja miłości:****Rodzina i rodzicielstwo:**

Radość, szczęście z tego powodu, że narodzi się dziecko.

Rodzina opierająca się na miłości

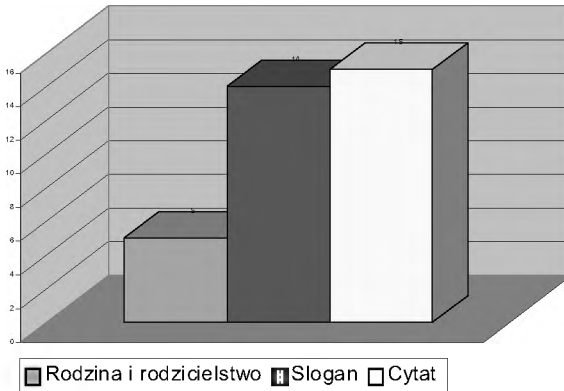
Slogan:

Miłość do Boga przez Ducha Świętego.

Cywilizacja, która oddaje siebie Bogu.

Cytat:

*Najważniejsza dla cywilizacji miłości jest rodzina.
Rodzina jest sercem i centrum cywilizacji miłości.*

Cywilizacja miłości – przedstawienie graficzne:**Kultura śmierci:****Człowiek chory jest nieużyteczny:**

Papież używa wyrażenia „kultura śmierci” do określenia postaw ludzi, którzy są zwolennikami eutanazji, dla których śmierć jest łatwiejsza od cierpienia związanego z chorobą.

Papież określa kulturę śmierci jako ogół działań, które zmierzają do pozbawienia życia osób chorych, których utrzymywanie przy życiu jest uciążliwe dla rodziny.

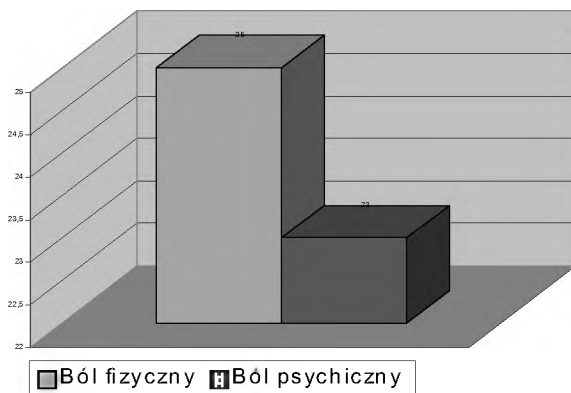
Cytat:

Człowiek jest wartością od urodzenia do chwili śmierci.

Popieranie przez świat eutanazji, aborcji, samobójstw, zabijania dla pieniędzy.

Kultura śmierci – przedstawienie graficzne:

Cierpienie – przedstawienie graficzne:



Wnioski

Jak wynika z zestawienia odpowiedzi uczniowskich z zakładanymi, stopień zrozumienia pojęć istotnych w nauczaniu Jana Pawła II jest niewysoki. Nie dostrzega się też znaczącej różnicy pomiędzy definicjami budowanymi przed zapoznaniem się z tekstem Papieża a tymi, które powstały po przeczytaniu *Listu do rodzin*. W wypowiedziach dominują cytaty, slogany, uproszczenia. Jeśli weźmiemy pod uwagę definicję rozumienia zamieszczoną w pracy R. Pawłowskiej, z której wynika, że „rozumienie jest czynnością poznawczą człowieka ukierunkowaną na rekonstrukcję informacji zamierzonej przez mówiącego i wyrażonej w określonej formie językowej w kontekście innych informacji językowych i pozajęzykowych”⁷, możemy dojść do wniosku, że badani uczniowie z jednej strony mają kłopoty z odczytaniem intencji Papieża, z drugiej, że brak im wiedzy pozajęzykowej, nie umieją oceniać krytycznie rzeczywistości, w której żyją, a nade wszystko nie posiadają wystarczających środków językowych do wyrażania swoich myśli (stąd ogromna ilość cytatów w arkuszu II i zapożyczonych sformułowań w arkuszu I).

⁷ R. Pawłowska, dz. cyt., s. 18.

Należy wyciągnąć wnioski na przyszłość. Rozumienia zagadnień religijnych, a co za tym idzie, języka religijnego, należy uczyć na lekcjach religii. Trzeba odejść od popularnego dziś przekonania, że do młodych trafi się wtedy, gdy będzie się do nich mówić „ich” językiem. Takie przekonania doprowadzają do sytuacji, że młodzi ludzie, nie umiejąc formułować właściwie swoich odczuć, pragnień, potrzeb, przestają szukać, zadowolają się łatwo i barwnie podaną w mediach treścią, nie zastanawiając się, do czego prowadzi proponowane korzystanie ze wszystkich sił z tego, co oferuje świat. Zupełnie niechący wkraczają w kulturę śmierci, przyjmując za prawdę wygodne tłumaczenia, że podstawowym prawem człowieka jest wolność, ale ta rozumiana inaczej, niż naucza – za Chrystusem – Kościół.